

Není ovšem dostatečně rozpracována otázka tohoto charakteru a též jednoty obou metod.

V recenzované knize není také plně analyzován význam rozvíjejícího se trendu kvantitativních metod a exaktních pojmů (informace, entropie, sociální informace aj.) a připouští se jen jejich pomoc a vedlejší funkce, i když se této otázce věnuje úvaha například na s. 126. Domnívám se, že požadavek integrace a komplexnosti se neobejde nejen bez spolupráce jednotlivých oborů po stránce obsahové, ale i metodické — včetně jednoty metod kvantitativních a kvalitativních. To vyžaduje užší spolupráci filozofie se speciálními vědci, která už má svou tradici v oblasti věd přírodních. V knize je též málo rozvinuta otázka vztahu přírodních a společenských věd a možnosti jejich spojení ve smyslu jednotné vědy a monistického pohledu na svět.

Přes tyto připomínky, které — jak už řečeno — směřují spíše k frontě společenské vědy vůbec, je kniha přínosem pro rozvoj oblasti společenskovědní problematiky zejména proto, že nastoluje — byť spíše jen programově — důležitý problém nezbytnosti hlubšího rozpracování metodologie společenských věd a naznačuje v obecné podobě směry možných cest v této oblasti.

Jiří Zeman

Pracovní kolektiv a utváření osobnosti

Praha, ČSSS 1986, 281 s.

Pod tímto názvem byl vydán Československou sociologickou společností sborník referátů přednesených na sympoziu v Harrachově, které uspořádala sekce sociologie integrálního zkoumání člověka ve spolupráci se sekci sociologie práce, průmyslu a podniku a sekci sociologie mládeže v září 1986. Lze pozitivně ocenit skutečnost, že sborník vyšel ještě koncem roku 1986.

Sborník sestavili A. Fazík a M. Tomšík. Obsahuje 25 referátů, z nichž bylo 18 předneseno přímo na sympoziu. Referáty mají různou teoreticko-metodologickou úroveň. I když se téměř všechny řešené problémy opírají o údaje sociologických výzkumů, úroveň zobecnění zjištěných poznatků je různá. Někteří autoři ve svých referátech podávají obšírný výklad východisek a cílů výzkumu, popis metodiky a hlavní zjištění (např. I. Tomek, J. Mišovič, J. Buriánek), jiní se více zaměřují na objasnění způsobu operacionalizace klíčového pojmu až do empiricky zjišťovaných indikátorů a ukazatelů. Vysoce oceňuji skutečnost, že v referátech se projevuje výrazná snaha autorů o vyváženost mezi empirickým a teoretickým přístupem k uchopení řešené problematiky, že se pracuje s údaji tak, aby nastolené problémy byly na požadované úrovni objasněny. V tom lze spatřovat výraznou přednost sborníku.

Kromě úvodu, který napsal A. Fazík, a závěru napsaného M. Tomšíkem obsahuje sborník čtyři kapitoly, v nichž jsou referáty z hlediska obsahového zaměření logicky a funkčně uspořádány.

V úvodu A. Fazík formuluje cíle a obsahové zaměření sympozia a zdůvodňuje význam řešení problematiky pracovních kolektivů a utváření osobnosti. Zdůrazňuje, že závažnost, aktuálnost a šíře otázek souvisejících s problematikou pracovních kolektivů vyplývá z potřeb praxe, ze strategie urychlení sociálně ekonomického rozvoje.

V první kapitole jsou dva referáty zásadního významu. Svým obsahovým zaměřením otevírají teoreticko-metodologické problémy pracovních kolektivů, poukazují na jejich závažnost a na potřebu nových přístupů a řešení. V. Čech (Vysoká škola strojní a elektrotechnická, Plzeň) v referátu nazvaném *Pracovní kolektivy v období dynamiky rozvoje ekonomiky* zdůrazňuje, že zvláštní význam mají dnes pracovní kolektivy v odvětvích strojírenství, které má v dynamice rozvoje ekonomiky klíčové postavení, neboť podmiňuje technický rozvoj. Naznačuje řešení problémů spjatých s rozvojem pracovního kolektivu a koncepci dalšího výzkumného zaměření s cílem získat hodnotné informace pro řídicí praxi.

Vysoce aktuální je dnes i tematika, kterou analyzuje J. Slunéčková (Právnická fakulta UK, Praha) v referátu nazvaném *Společenské vztahy, jejich forma a obsah*. Autorka zdůrazňuje a současně obšírně objasňuje, proč má problematika společenských vztahů k formování pracovních kolektivů sice zprostředkovaný, přesto však úzký vztah a jakým způsobem je ovlivňuje.

Do druhé kapitoly jsou zahrnuty referáty, které se zabývají problematikou vymezení pracovních kolektivů, otázkami jejich sociálního rozvoje a řízení, charakteristikou typů pracovních skupin a kolektivů v různých odvětvích národního hospo-

dárství. Všechny referáty nelze podrobit hlubší analýze nebo je alespoň jednotlivě stručně charakterizovat. Proto uvedu alespoň jejich názvy, které současně podávají obraz o šíři diskutované problematiky. Jsou to: *Chápání a používání pojmu socialistický pracovní kolektiv* (M. Sloboda, Filozofická fakulta UK, Bratislava), *Formování pracovních kolektivů* (A. Fišer, VÚSTE, Praha), *Kolektivy ve strojírenské výrobě s vyšším stupněm automatizace* (B. Slavíková, VÚSTE, Praha), *Strategie řízení a sociální rozvoj pracovních kolektivů* (M. Tomšík, Vysoká škola ekonomická, Praha), *Aktuální problémy řízení a plánování personálního a sociálního rozvoje pracovních kolektivů* (L. Rýzner, Dům techniky ČSVTS, Pardubice), *Výzkum brigádní formy organizace práce a odměňování* (I. Tomek a J. Mišovič, Ústav pro výzkum veřejného mínění při FSÚ, Praha), *Hnutí brigád socialistické práce a rozvoje pracovních kolektivů* (O. Čepelka, Uranové doly, Hamr u České Lípy), *Problematika stabilizace pracovních kolektivů ve feminizovaných organizacích* (J. Strupková, Odevní průmysl, Prostějov), *Některé rysy pracovních kolektivů v zemědělství* (M. Horalíková, Vysoká škola zemědělská, Praha).

Ve třetí kapitole jsou analyzovány ekonomické a zvláště výchovné funkce pracovních kolektivů, a to v následujících referátech: *Naplnění ekonomické a výchovné funkce pracovních kolektivů* (J. Ražnok, Vysoká škola politická ÚV KSČ, Praha), *Problémy motivace pracovního chování v rozvinuté socialistické společnosti* (A. Burian, Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření, Brno), *Pracovní skupiny operátorů v energetice (problémy, metody a výsledky empirického zkoumání)* (J. Burianek, Filozofická fakulta UK, Praha), *Sociální důsledky vědeckotechnické revoluce a ekonomicky aktivní mládež ČSSR* (V. Štěrbáček, Ústřední politická škola SSM, Praha), *Úloha vzdělání při začleňování mládeže do pracovních kolektivů* (P. Kuchař, Ústav marxismu-leninismu UK, Praha), *Problémy využívání talentovaných pracovníků* (M. Smutek, Hutnický institut, Ostrava), *Úloha mezilidských vztahů v pracovní spokojenosti veterinárních lékařů* (J. Sindlářová, Ústav pro vzdělávání veterinárních lékařů, Dukovany), *Pracovní kolektivy a přínos tělesné výchovy a sportu v jejich formování* (V. Malaník, Přírodovědecká fakulta UK, Praha).

I v této kapitole se všechny referáty opírají (a to pokládám za zvláště cenné a podnětné) o poznatky získané výzkumem. Znamená to, že jsou zde významné náměty pro výzkumnou činnost a z metodologického hlediska je přínosem operacionalizace zkoumaného problému. J. Ražnok zdůrazňuje myšlenku, která má v současné době obecnější platnost. Při hlubší analýze totiž zjišťujeme, že podstatně častěji jsou ukládány konkrétní úkoly aktivním členům kolektivu místo toho, aby byli do sociálně politické aktivity vtažováni další, málo aktivní nebo pasivní členové (s. 138). Zde existují velké rezervy, pokud jde o naplňování nejen výchovné, ale i ekonomické funkce pracovních kolektivů. J. Burian poukazuje na nezbytnost vypracování nepeněžných forem odměny za práci a na problém denivelizace mezd s cílem posílit motivační funkci odměny za práci.

Ve čtvrté kapitole sborníku jsou referáty týkající se problematiky utváření osobnosti. To ovšem neznamená, že v předcházejících kapitolách tato problematika nebyla obsažena. Vždyť pracovní skupina a zejména pracovní kolektiv jsou pro člověka nejbližším sociálním prostředím, které se nejvíce podílí na jeho formování, utváření požadovaných vlastností a kvalit. To však závisí na tom, jak určitý kolektiv plní své funkce, zvláště výchovnou. V kapitole jsou zařazeny tyto příspěvky: *Socializace osobnosti a její totožnost* (E. Urbánek, Filozofická fakulta UK, Praha), *Člen pracovního kolektivu jako sociální typ osobnosti* (K. Vida, Vysoká škola politická ÚV KSČ, Bratislava), *Současné otázky humanizace práce a člověka* (J. Wolf, Ústav školských informací MŠ ČSR, Praha), *Hodnotové orientace ve vztahu ke kvalifikaci* (E. Hrdlička, Dům techniky ČSVTS, Pardubice), *K úloze pracoviště a pracovního kolektivu v předcházení kriminalitě* (J. Zapletal, Výzkumný ústav kriminologický, Praha).

Za nejvíce podnětné v rámci tohoto tematického okruhu lze považovat otázky zkoumání dialektického vztahu mezi organismem a biologicko-psychickou entitou a sociálními funkcemi těla. Řečeno jinými slovy, jde „o vztah individuálního a sociálního, přírodního, biologického a společenského, a to jak v oblasti pracovní výroby (pracovní síla výrobce je vázána na jeho tělo, je sama ve svém původu přírodní silou a přírodní schopností), politické, kulturní, umělecké, sportovní“ (E. Urbánek, s. 230). Soudím, že tato šíře problematiky vyžaduje interdisciplinární přístup, v němž by participovaly především sociologie, psychologie, sociální psychologie, antropologie a další vědy. Pro tento přístup vytváří sekce sociologie integrálního zkoumání člověka dostatečný prostor na úrovni tvořivých diskusí, sympozií, seminářů a konferencí.

Sborník uzavírá hodnocení M. Tomšíka. Zdůrazňuje podnětnost sympozia pro

vědeckovýzkumnou činnost i rozvoj teorie a potřeby praxe, poukazuje na to, že problematiku aktivizace lidského faktoru v ekonomice, jehož váha neustále roste, je nutno řešit v rovině teoreticko-metodologické, metodické i aplikační v dialektické jednotě obou základních složek představovaných pracovníkem a pracovním kolektivem. Ukazuje se, že problematiku člověka a kolektivu je třeba chápat v její složitosti a mnohostranné determinaci faktory technické, ekonomické, politické, právní, organizační a psychologické povahy, které poskytují objektivní základnu pro formování a rozvoj pracovních kolektivů. Rozpracování problematiky v sociologické teorii i metodologii představuje dlouhodobý proces, v jehož průběhu bude zřejmě vznikat řada přístupů a koncepcí, vymezujících pojem pracovní kolektiv, jeho charakteristiky, včetně jejich operacionalizace do empiricky zjišťovaných indikátorů a ukazatelů, a stanovících fáze rozvoje pracovních kolektivů v závislosti na stanovených kritériích apod.

Téma a zaměření symposia zřetelně ukazují, že sekce sociologie integrálního zkoumání člověka ve spolupráci se sekci sociologie práce, průmyslu a podniku a sekci sociologie mládeže programují akce aktuální a závažné. Obsahové zaměření symposia je jedním z důkazů plnění závěrů valného shromáždění Československé sociologické společnosti, v nichž se klade důraz na vstup sociologie do řešení problémů, které nastoluje praxe, problémů spjatých se strategií urychlení sociálně ekonomického rozvoje.

Zdenka Mansfeldová

P. S. Dyšlevij — L. V. Jacenko: Regulacija tvorčeskoj dějatel'nosti (filosofsko-metodologičeskie problemy) (Regulace tvůrčí činnosti (filozoficko-metodologické problémy))

Voroněž, Izdatel'stvo Voronežskogo universiteta 1986, 211 s.

Program urychlení sociálně ekonomického a kulturního rozvoje socialistických zemí vyžaduje od každého jednotlivce i od kolektivu tvořivost, novátorství, umění vyjít za hranice obvyklých stereotypů činnosti, schopnost otevírat nové perspektivy realizace tvůrčích potencií socialistické společnosti. Avšak žádný projev sociální aktivity člověka není spontánní, je vždy ve svých základech determinován společensky, nezávisle na tom, zda si to osobnost uvědomuje či nikoli. Společnost disponuje rozvinutým systémem politického, sociálně ekonomického, ideologického regulování zaměřenosti, cílevědomosti jednotlivých forem činnosti člověka. Potřeba aktivizovat tvůrčí aspekty činnosti pracujících v socialistické společnosti nastoluje velmi závažné otázky praktické i teoretické povahy, týkající se řízení sociální, vědecké, technické a umělecké tvořivosti. Poněvadž tvůrčí proces má svoji specifiku, je třeba hledat pružné formy a prostředky jeho ovlivňování.

Oba autoři recenzované práce v samostatných i společných publikacích aktivně rozpracovávají problematiku řízení tvůrčí činnosti již od roku 1973. Už ze samotného názvu recenzované monografie je patrný názor autorů na otázku řízení tvořivosti. Pojem regulace podle jejich mínění vyjadřuje specifiku řízení tvůrčí práce. Regulace je chápána jako společensky podmíněné působení na organizaci a průběh tvůrčího procesu prostřednictvím různých heuristických prostředků. Předmětem výzkumu jsou způsoby aktivizace a racionalizace tvořivosti pomocí metodických prostředků, které zatím nebyly objektem systematické analýzy. V tomto smyslu je přístup autorů první systematickou a ucelenou prací, věnovanou problematice regulace tvořivosti.

Kniha je rozčleněna do tří kapitol. *První kapitola* zkoumá objektivní možnosti a předpoklady regulace tvůrčí činnosti. Autoři vycházejí z toho, že v sovětské filozofické literatuře byl proveden důkladný rozbor dílčích aspektů tvořivosti, a proto soustřeďují pozornost na ucelené poznání tvořivosti jako kvalitativního znaku lidské činnosti. Úkolem filozofického poznání tvořivosti je rozpracování obecných přístupů k podstatě tvořivosti jako společenského fenoménu, řešení fundamentálních světónázorových, gnozeologických a metodologických problémů spojených s vytvořením obecné teorie tvůrčí činnosti. Marxistická filozofie nevytváří teorii tvořivosti, ale formuje — na základě dialektického materialismu — její filozofické základy.

Výchozí světónázorový předpoklad marxistické analýzy tvořivosti spatřují autoři v pojetí činnosti jako sociálně historického procesu přeměny skutečnosti a utváření „druhé přírody“ i člověka samého. Z tohoto hlediska pak analyzují jednotlivé přístupy k pojmu tvořivosti, ukazují odlišnosti a vztah mezi pojmy tvořivost, činnost, sociální aktivita, mezi různými druhy tvořivosti.

Existenci relativně samostatných typů tvořivosti zdůvodňují dvěma skupinami předpokladů. K sociálním předpokladům samostatnosti vědecké, technické, sociální